
Věda v zapomnění

Věda v zapomnění

RESPEKT

26.11.2007, Pavel Jungwirth

Zrušit školu, kde učil Einstein a studoval Kafka? Německou univerzitu v Praze takový osud potkal.

Letos uplyne 120 let od chvíle, kdy pražský Němec Franz Hofmeister provedl na německé části tehdejší Karlo-Ferdinandovy univerzity převratné vědecké experimenty. Týkaly se srážení bílkovin v solných roztocích. Výsledky, jichž dosáhl, jsou dodnes relevantní a snad každý biochemik ví, co je takzvaná Hofmeisterova řada.

Budova poblíž Karlova náměstí, ve které měl Hofmeister svoji laboratoř, stále patří univerzitě, působení světově proslulého vědce tu však dnes nepřipomíná žádná pamětní deska. Jako bychom chtěli více než šedesátiletou existenci samostatné německé univerzity nechat upadnout v zapomnění. Přitom na ní na přelomu 19. a 20. století působily takové hvězdy jako fyzik Ernst Mach či orientalista Moritz Winternitz a v letech 1911 až 1912 tu tři semestry přednášel i Albert Einstein. Na německé univerzitě také studovali Franz Kafka a Max Brod, jakož i pozdější nositelé Nobelovy ceny za medicínu, manželé Carl a Gerty Coriovi.

azyl pro heyrovského

V roce 1882 se pražská univerzita, do té doby čistě německá, rozdělila podle národnostního klíče. Vznik české části znamenal vrchol tehdejšího emancipačního úsilí. Byť od počátku nevládly mezi českou a německou univerzitou zcela idylické vztahy, přinejmenším do nástupu nacismu v Německu byly obě školy symbolem možného soužití dvou jazykových komunit v jednom městě.

Napětí se vyostřilo v roce 1934 při takzvaném sporu o insignie. Ten latentně doutnal již od roku 1920, kdy zákon přiřkl rektorské, prorektorské a děkanské odznaky české části, nově přejmenované na Karlovu univerzitu. Teprve o 14 let později si čeští studenti demonstracemi a násilnostmi vymohli naplnění zákona, cenou však bylo prudké zhoršení vztahů mezi oběma vzdělávacími ústavami.

Po okupaci v roce 1939 Němci české vysoké školy zavřeli a německou univerzitu v Praze převedli pod přímou říšskou správu. V této podobě zůstala otevřená až do konce války a jen málokdo ví, že tehdy poskytla vědecký azyl budoucímu nositeli Nobelovy ceny za chemii Jaroslavu Heyrovskému. V říjnu 1945 ji však československé úřady coby nepřátelskou instituci zrušily. Osud německé vědecké komunity v Praze zároveň zpečetil poválečný odsun.

Od roku 1989 se však situace pomalu mění. V tuzemské vědě dnes působí řada rodilých Němců, byť se jejich počet samozřejmě nedá srovnat s tím, kolik jich tu bylo před válkou.

češky jako lákadlo

Co táhne německé vědce do Česka? Na to jsem se zeptal tří svých německých kolegů chemiků: Martina Hofa, Detlefa Schrödera a Rüdigeru Ettricha, kteří působí v Akademii věd ČR a na českých univerzitách.

Poslední z nich, Rudi, asi nejlépe demonstruje, že přetrženou kontinuitu lze obnovit. Oba jeho rodiče pocházejí ze Sudet a on sám krátce po revoluci využil první příležitosti studovat v zemi svých předků, na Karlově univerzitě. Roční stipendijní pobyt se postupně protáhl na postgraduální studium. Když pak v Praze potkal svou budoucí manželku Olinu, stala se z návratu do Německa už jen teoretická možnost, která definitivně padla s nabídkou dobrého vědeckého místa v Česku. Druzí dva mí kolegové, Martin a Detlef, nemají sudetské kořeny, stejně jako Rudi však mají české manželky.

Češky jako životní partnerky se ukazují být hlavním argumentem, který mé německé kolegy vede k tomu, aby se zde usídlili. Potvrzují tím fakt dobře známý v okruhu cizinců žijících u nás, totiž že čeští muži obecně za mnoho nestojí, ale o jejich ženských protějšcích to neplatí. Je jen otázkou času, kdy si vedoucí představitelé české vědy uvědomí, že neefektivnějším a nejlevnějším způsobem, jak přitáhnout špičkové vědce ze světa, je vyslat na nejlepší zahraniční pracoviště české studentky (musejí to ale být vlastenky, jinak by se nemusely vrátit). Otázkou zůstává, jak sem z ciziny dostat i vynikající vědkyně.

Rudi ale uvádí i další důvod, proč se mu v Česku dobře žije a bádá: „Překvapivě nejradši mám ten takzvaný český bordel nebo lépe řečeno fakt, že ne vše je bráno tak vážně, tak pintlich jako v Německu, a přesto tu nevládne balkánský chaos.“ Všichni tři si pak chválí otevřenost české vědecké komunity k cizincům - až na výjimky neměli nikdy v práci problém s tím, že jsou Němci.

Není ale u nás vše idylické. Němečtí kolegové si dobře všímají nejrůznějších „přátelských“ vazeb v české vědě, které ovlivňují důležitá personální rozhodnutí. Rudi také například nemá rád, když jeho čeští kolegové nestíhají nebo nezvládají úkoly a místo omluvy zvolí metodu mrtvého brouka. Martin k tomu ale dodává, že mu současné poměry v naší vědě nepřipadají příliš odlišné od situace za západní hranicí.

Žádný z mých německých kolegů usazených v Česku nevolá po znovuotevření německé univerzity v Praze, ostatně všichni už mluví obstojně česky. Mohli bychom se ale společně alespoň pokusit umístit na budovu lékařské fakulty v ulici U Nemocnice, kde pražský Němec Franz Hofmeister provedl své slavné pokusy, dvojjazyčnou pamětní desku. Q